

*Лариса Смолінчук, завідувач аспірантури Інституту педагогіки АПН України
м. Київ*

О. ЗАЛУЖНИЙ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В СІЛЬСЬКІЙ ТРУДОВІЙ ШКОЛІ

Реалізація ідей національного виховання у контексті загальнолюдських цінностей неможлива без вивчення генези вітчизняної системи освіти та виховання, що дає змогу оцінити її сучасний стан, встановити залежність педагогічних явищ від певних суспільно-політичних та соціально-культурних умов, глибоко осмислити позитивний досвід, набутий українською педагогічною наукою і практикою. Об'єктивний аналіз цього досвіду є важливим джерелом розробки стратегії сучасної освіти, необхідною основою науково-педагогічного пізнання, на ґрунті якого виникають нові концепції майбутньої школи.

Актуальність проблеми. Серед проблем історії педагогіки однією з найбільш досліджуваних у різні періоди була творча спадщина видатних педагогів минулого. Ідеї і погляди того чи іншого педагога вивчалися як окремі оригінальні і самоцінні наукові феномени, як віддзеркалення певних тенденцій у розгортанні історико-педагогічного процесу – складової культури суспільства певного періоду.

Останніми роками вчені звертаються до дослідження педагогічних персоналій на новому рівні, розглядаючи їх у сукупній системі особистісних, соціальних та внутрішньонаукових детермінант. До наукового обігу вводяться нові архівні і документальні джерела, публікуються праці репресованих педагогів, з'явилася можливість вивчати праці заборонених раніше зарубіжних дослідників. Суттєво змінились завдання досліджень, підходи до відбору й аналізу матеріалу, значно поповнився перелік педагогів, зокрема за рахунок тих, чії твори та діяльність у попередні роки несправедливо замовчувались.

Це стосується і видатного українського педолога, новатора педагогічної науки, надзвичайно плідного науковця-експериментатора *Олександра Самійловича Залужного (1885 – 1938)*, особистість та педагогічний доробок якого ще не знайшли належного висвітлення в історико-педагогічній науці. Педагогічна спадщина педагога – одна з яскравих сторінок історії розвитку вітчизняної педагогічної думки 20-х років ХХ століття, свідчення напружених творчих пошуків, спрямованих на створення оригінальної теорії навчання та виховання.

Аналіз останніх досліджень. У вітчизняній історії педагогіки до теоретико-методологічних проблем вивчення персоналій неодноразово зверталися М. Богуславський, Л. Ваховський, Н. Гупан, Н. Дічек, О. Сухомлинська, якими

сформульовані основні підходи до змісту і методів подібного дослідження, його складових та особливостей у порівнянні з іншими напрямками історико-педагогічної науки.

Закономірності становлення вітчизняної школи та особливості розвитку національної системи освіти та виховання в Україні у 20-х – 30-х роках ХХ століття досліджували Л. Березівська, М. Виговський, В. Даниленко, Г. Касьянов, В. Липинський, О. Пометун, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та ін.

Уперше в українській історико-педагогічній науці системно проаналізувала педагогічну спадщину О. Залужного в контексті політичних, соціокультурних та педагогічних реалій українського суспільства 20-х – 30-х років ХХ століття О. Сухомлинська, яка в працях “Нариси історії українського шкільництва (1905 – 1933)” (1996) та “Українська педагогіка в персоналіях” (2005) присвятила творчості педагога ґрунтовні статті.

У 1997 році у праці “Макаренко і “головбоги” педолімпі: Соколянський, Залужний, Попов” сучасний німецький історик педагогіки Г. Хілліг, вивчаючи діяльність Олександра Самійловича Залужного, з'ясував деякі досі невідомі факти його біографії та творчого шляху, ввів до наукового обігу нові архівні джерела.

Спробу проаналізувати життєвий шлях та творчу спадщину О. Залужного зробив В. Марочко в праці “Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929 – 1941)” (2003).

Посилання на творчий спадок О. Залужного, починаючи з 1960-х років, ми знаходимо в історико-педагогічних та історико-психологічних дослідженнях М. Виговського, В. Даниленка, Н. Калініченко, Г. Касьнова, М. Кузьменка, В. Липинського, А. Петровського, В. Помагайби,

О. ЗАЛУЖНИЙ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В СІЛЬСЬКІЙ ТРУДОВІЙ ШКОЛІ

З. Равкіна, В. Роменця, М. Ярмаченка, М. Ярошевського, а також в дисертаційних дослідженнях І. Болотнікової, І. Сірої та ін.

Мета нашої статті – визначити та оцінити внесок Олександра Залужного у становлення педагогічної науки та практики в Україні в 20-ті роки ХХ ст.

Виклад матеріалу. Науково-педагогічна діяльність Олександра Самійловича Залужного у 20-ті роки ХХ століття була тісно пов'язана з притаманними цьому періоду пошуками шляхів розбудови нової української радянської школи. У ґрунтовних працях “Обсяг формальних знань в школах соцвиху”, “Сільська трудова школа. (Теорія і практика)”, “Закони навчання” та ін. учений проаналізував цілі навчання та соціальну роль школи, розглянув ідейно-педагогічні основи її функціонування, розкрив сутність терміна “трудова школа”, завдання та принципи організації масової сільської школи, умови формування шкільного самоврядування, особливості побудови навчальних планів та комплексних програм.

Як відомо, відмова від притаманної дореволюційній російській школі філософії освіти та певна демократичність розвитку освітньої сфери у досліджуваній період, зумовили різноманітність підходів до розбудови загальної середньої освіти. З одного боку, розвивалась офіційна радянська педагогічна теорія, в основу якої був покладений вульгаризований принцип класовості, що заперечував загальнолюдські гуманістичні цінності у вихованні. Зокрема, у виданій 1927 року “Педагогічній енциклопедії” підкреслювалось, що освіта покликана формувати народну свідомість по лінії руху до світової революції. Така орієнтація на вузькокласові інтереси привела у подальшому до вилучення з науково-педагогічного процесу педагогів, внесок яких у розвиток педагогічної думки 20-х років ХХ століття важко переоцінити (К. Венцель, В. Дурдуківський, А. Залкінд, О. Залужний, П. Каптерев, Я. Мамонтов, Б. Манжос, О. Музиченко, І. Соколянський, Я. Чепіга та ін.).

З іншого боку, у вітчизняній педагогічній думці існував певний плюралізм думок і поряд з офіційною педагогічною наукою розвивався ряд педагогічних напрямів, що впливали на розвиток загальної середньої освіти. Зокрема, у цей період були популярними ідеї вільної та прагматичної педагогіки, для реалізації яких велике значення мали дослідження психологічних закономірностей процесу навчання, врахування психофізіологічних особливостей учнів.

Однією з найбільш актуальних та нерозв'язаних освітніх проблем 20-х років, була практична

реалізація основного принципу радянської школи досліджуваного періоду – зв'язку школи з життям. У 1924 – 1929 роках розвиток мережі загальноосвітніх шкіл в Україні ґрунтувався на новому концептуальному підході до єдиної трудової школи як головної організаційної форми навчальної та виховної роботи [6, 57].

Пропонувалися різні шляхи розбудови нового типу освітніх навчальних закладів. Зокрема, передбачалось покласти в основу освітньо-виховного процесу реальну виробничу працю. Прихильники цього спрямування вважали, що пізнавальне значення праці зростає, якщо вона буде організована як науково обґрунтоване виробництво з відчутним економічним ефектом. Зокрема, М. Рубінштейн, С. Шацький та ін. обґрунтовували таку організацію навчального процесу, яка передбачала активне залучення підлітків до виробничої сільськогосподарської праці та роботи на заводах і фабриках. Трудова діяльність дітей мала, на їх думку, не лише навчальне та загальнопедагогічне (сприяла розвитку активності та самостійності дітей), а й економічне значення. Окрім загального спостереження за навколишнім середовищем, навчальний план трудової школи передбачав обов'язкове відвідування підприємств, де працюють батьки дітей, місцевих виробництв. Отримані знання учні мали використовувати у суспільно корисній праці, що ставала частиною навчально-виховного процесу.

Відомий український педагог, організатор освіти Г. Гринько активно відстоював переваги ранньої професійної освіти перед загальною та політехнічною, надавав великого значення оволодінню вузькопрофесійними знаннями і вміннями, що спрямовувало навчальний процес на нагальні практичні потреби тогочасного суспільства. Випускник школи мав обов'язково володіти бодай однією робітничою професією, причому, не пов'язані з потребою підготовки до цієї спеціальності знання, уміння на навички, мали виключатися із навчальних програм [2].

Представники більш помірною напрямку бачили реалізацію принципу зв'язку школи з життям як розумне поєднання навчальної діяльності та виробничої праці. Передбачалось, що в центрі роботи школи мало бути засвоєння наукових знань, що розглядалися засобом усвідомленої виробничої праці.

Для реалізації цих ідей пропонувалось запровадити в школу так звані професійні напрями: сільськогосподарський, промисловий, кооперативний тощо. Професіоналізація загальноосвітньої школи потребувала розробки навчальних планів та

О. ЗАЛУЖНИЙ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В СІЛЬСЬКІЙ ТРУДОВІЙ ШКОЛІ

програм для кожного з напрямів, урахування особливостей формування спеціальних навичок тощо. Свою специфіку, враховуючи особливості сільськогосподарського виробництва, мала і розбудова масової сільської школи, яка згідно з директивами Наркомпросу України ставала, уже починаючи з другого ступеня, лише професійною. Зв'язок навчання з життям у середніх класах сільської школи мав здійснюватися у процесі професійної підготовки не лише “грамотних хліборобів”, а й спеціалістів середньої кваліфікації в області агрономії, землеоблаштування та сільськогосподарської техніки. Створення таких шкіл та організація їх роботи були справою нелегкою не лише в силу матеріальних труднощів, а й у зв'язку з відсутністю підготовлених педагогічних кадрів, продуманих навчальних планів та необхідних програмно-методичних матеріалів.

Першочергове значення для розбудови такої школи мала, на думку Олександра Самійловича, загальна постановка завдань виховання “борців за комуністичний лад і будівників нового життя” відповідно до умов сільського життя взагалі, й конкретних, місцевих умов, зокрема. О. Залужний був переконаний, що відбір змісту, методів та форм навчальної діяльності учнів сільської школи має здійснюватися місцевими органами управління освітою. Завдання ж передачі соціального досвіду мають бути теоретично обґрунтовані та розв'язані на державному рівні, тому що “завдання обумовлюють методи, а не навпаки” [5, 12].

Учений визначив складові поняття “соціальний досвід”, до якого він відносив знання, уміння й навички, що безпосередньо стосуються виробництва та загальні знання. Загальні знання, своєю чергою, О. Залужний поділив на традиційні (перекази, народні казки, прислів'я тощо) та наукові, якими є “організований досвід якщо не усього людства, то принаймні, цивілізованих народів” [5, 13]. Таким чином, особливість виховання селянської дитини полягає у тому, що з раннього дитинства вона активно засвоює традиційний досвід та основи селянського виробництва, для якого характерна середньовічна відсталість. Решта ж складових соціального досвіду так і залишається надбанням інших соціальних класів. Звідси й завдання нової масової сільської школи:

- відібрати з традиційного досвіду найбільш цінне для виховання нових поколінь;
- передати сільським дітям величезний організаційний досвід пролетаріату;
- створити умови для засвоєння сільськими дітьми зачатків наукових знань;

- боротись зі старими патріархальними відносинами, притаманними сільській громаді [5, 12 – 35].

Для успішної реалізації завдань сільської школи потрібно, на думку О.Залужного, активно залучати позитивний досвід фабрично-заводських шкіл (тісний зв'язок навчання з виробничою працею, ідейно-організаційного досвіду з виробничим тощо). При цьому, наголошував педагог, слід враховувати, що сільські діти набагато раніше, ніж діти інших соціальних груп, залучаються до виробничої праці. Починаючи з 6 – 7 років, вони уже беруть участь у сільськогосподарському виробництві не як глядачі чи екскурсанти, а як справжні, активні його учасники. Ігнорування сільською школою цього факту заважатиме реалізації поставлених перед нею освітніх завдань [5, 15 – 17].

Окрім того, працюючи в домашньому господарстві, дитина змалечку долучається до патріархального досвіду господарювання, не завжди раціонального та корисного. Щоб якимось впливати на цей процес, скеровувати його у потрібне русло, сільська школа не повинна стояти осторонь сільськогосподарського виробництва, передаючи дітям, починаючи уже з молодших груп, раціоналізований науковий досвід. Старші класи семилітки (навіть чотирилітки) потрібно “професіоналізувати, тобто наблизити до сільськогосподарської школи... Тільки в таких умовах сільська школа може стати центром перебудови селянського побуту” [5, 16 – 17].

Для врахування потреб сільськогосподарського виробництва масова школа соціального виховання не може обмежуватися вузьким завданням навчати школярів “лише читання, писання і лічби...не можна сидіти в шкільному будинкові й вичікувати учнів щоб зацікавитись з ними за якимись, зверху присланими програмами...Можливо, що він (учитель) вживатиме нових методів викладання, та, коли школу буде ізольовано від околиць життя, нові методи будуть ні до чого” [5, 18].

О. Залужний, проаналізувавши завдання виховання дітей у радянському суспільстві та особливості сільського життя, сформулював такі основні принципи сільської трудової школи, реалізація яких забезпечила б ефективне її функціонування:

- забезпечення найтіснішого зв'язку між школою та життям даного села. Без такого зв'язку “ніякі комплекси не врятують” і школа залишиться “схоластично і мертвою”;
- наповнення змісту навчання в сільській школі місцевим (краєзнавчим) матеріалом;

О. ЗАЛУЖНИЙ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В СІЛЬСЬКІЙ ТРУДОВІЙ ШКОЛІ

- забезпечення найтіснішого зв'язку між навчанням та сільськогосподарським виробництвом. Педагог бачив два головні шляхи такого зв'язку:

- власне шкільне зразкове господарство;
- зв'язок з селянським господарством.

Педагог проаналізував переваги і недоліки кожного з цих шляхів. При цьому він зауважив, що створення власного зразкового господарства, безперечно, було б корисним для виховання сільських дітей, проте цей шлях затратний і не може бути реалізований найближчим часом. Окрім того, власний невеличкий шматок землі не може задовольнити усіх потреб у пізнанні виробничого процесу. "Праця виключно на власній землі може спричинитися до самообмеження школи вузькими рямцями виключно шкільного життя" [5, 19 – 20].

Другий шлях педагог вважав набагато ефективнішим, тому що у даному випадку школа безпосередньо залучалася до процесу формування виробничих навичок. Адже сільська дитина більшість з таких навичок отримує, працюючи у домашньому господарстві. Однак, на думку О. Залужного, реалізація цього шляху буде стикатися з певними труднощами, оскільки школа повинна буде "зректися вживаного шкільного розкладу й пристосуватися до сезонних робіт селянських сільськогосподарських робіт", у результаті чого весь навчальний процес також буде мати сезонний характер [5, 20].

Увесь педагогічний процес, на думку О. Залужного, потрібно побудувати так, щоб якнайкраще пов'язати з трудовою діяльністю, тому "доведеться зректися багатьох здобутків у галузі організаційної структури нашої школи". Зокрема він пропонував:

- перенести початок навчального року з осені на весну;
- планувати роботу таким чином, щоб проробка комплексів (засвоєння техніки читання і письма та набуття формальних знань) припадала на зимовий період;
- організовувати виробничу працю переважно у весняно-осінній період і тісно пов'язувати із сезонними сільськогосподарськими роботами. Дітей потрібно завчасно готувати до цього періоду, роз'яснюючи найбільш раціональні методи господарства (підготовки ґрунту, обробки зерна тощо);
- ввести ще один літній триместр, що дало б змогу простежити весь процес росту й розвитку сільськогосподарських культур з початку і до кінця.

На думку Олександра Самійловича, такі зміни в організації навчального процесу сільської школи

неминуче мали відобразитись і на побудові змісту навчання. Принципово новий підхід до визначення мети, завдань і змісту сільської освіти вимагав і нових організаційних форм та методів навчання. Лише знаючи "точно завдання, що стоять перед масовою сільською школою, ми до певної міри розв'яжемо питання про найкращі, найдоцільніші методи навчання в ній... та принципи організації" процесу навчання [5, 12].

Слід зазначити, що у цей час державної підтримки набули нові принципи відбору та форми реалізації змісту освіти, що знайшли своє відображення у комплексах. На думку авторів комплексних програм, вони сприяли узагальненню навчального матеріалу навколо трьох основних тем: природа, праця, суспільство. У центрі програм була трудова діяльність людей, яка повинна була вивчатися у зв'язку з природою як об'єктом цієї діяльності і суспільством, так і її наслідком. За комплексної побудови програм предметна система як така ліквідувалась. Нові програми ставили за мету позбутись одного із найбільш суттєвих недоліків старої школи – відриву шкільного навчання від життя, ізолюваності навчальних предметів один від одного. У центр програм ставилась трудова діяльність людей, яка повинна була вивчатися у зв'язку з природою як об'єктом цієї діяльності та суспільним життям як її наслідком.

О. Залужний запропонував свою власну класифікацію елементів сільськогосподарського виробництва, з якими слід знайомити учнів у процесі навчання:

- обробка (весь процес приготування хліба, виготовлення вершкового масла, сала, домотканих тканин, починаючи з обробки волокна і до пошиття білизни чи одягу тощо);
 - обмін (купівля чи продаж продуктів сільськогосподарського виробництва) [5, 24].
- Для порівняння можна навести класифікацію П. Блонського, який основні види праці, з якими слід знайомити учнів, поділив на три групи, а саме:
- праця, пов'язана з обробкою (обробка землі, дерева, металу і т.д.);
 - праця, що організовує споживання (побутова праця);
 - комбінована праця [1, 415].

Кожен з цих видів праці містить, на думку О. Залужного, значний навчальний матеріал, проте при його використанні потрібно враховувати вік та потреби дитини. Зокрема, селянська дитина, вже вступаючи до школи, має певні трудові навички, які потрібно не ігнорувати, а розвивати та поглиблювати. Велике значення у цьому процесі мають екскурсії. Проте їх застосування

О. ЗАЛУЖНИЙ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В СІЛЬСЬКІЙ ТРУДОВІЙ ШКОЛІ

в сільській школі має свої особливості. Зокрема, у другій темі “Порадника” міститься схема, що складається з трьох частин: природа, праця, суспільство. Згідно з цією схемою, діти мають ознайомитись з овочами та фруктами, їхньою будовою, отримати елементарні знання про дощі, хмари, вітри, розмивання ґрунту, про свійських тварин, умови їх утримування тощо. Проте ці знання не є цілком новими для сільської дитини і тому самі собою вони їй не зацікавлять. Учитель має віднайти такий аспект, який би був новим для дитини та стимулював подальше пізнання.

Вчений підкреслював, що “комплексова система вимагає, щоб процес навчання пов’язувався з уже набутих власним дитячим досвідом матеріалом, щоб діти відчували потребу набувати нові навички, щоб їх не нав’язували дітям, як щось непотрібне, чуже, нецікаве, що не можна ув’язати з живим досвідом. Учитель, що зуміє доцільно зв’язати комплексний матеріал із засвоєнням навичок, матиме щонайкращі наслідки” ніж той учитель, який навчатиме читати, писати та рахувати дітей без жодного зв’язку з комплексами [5, 28]. Проте намагаючись досягти якнайкращого оволодіння навичками трудової діяльності, не слід забувати і про засвоєння дітьми формальних знань, без оволодіння якими подальший процес навчання втрачає сенс.

Під формальними знаннями вчений вбачав певні вміння та навички, що їх мають засвоїти учні на певному етапі навчання, щоб мати змогу просуватися далі. Це, зокрема, вміння читати, розуміти прочитане, писати, лічити, малювати тощо. Педагог називав такі знання формальними, оскільки вони цінні не самі собою, а тим, що дають можливість навчатися далі, є необхідним засобом подальшого навчання і виховання [4, 5].

На формальні знання вчений дивився як на знаряддя, що допомагає дитині орієнтуватись у соціальному та природному оточенні і дає можливість продовжувати свою освіту. “Оскільки в нашій школі ... ми не можемо дати скільки-небудь закінченої системи знань та умінь, ми ... повинні прагнути до того, щоб виплекати у дітей певні установки до роботи і дати їм ті методи, за якими вони могли б працювати над своєю освітою далі. Не досить дитину навчити читати і писати, треба прищепити їй нахил до читання, утворити в неї потребу в гарній книжці” [4, 3].

О. Залужний відстоював думку, що для всіх шкіл повинен бути встановлений певний уніфікований мінімум формальних знань, зазначаючи при цьому, що засвоюватись він має у процесі роботи над різноманітним матеріалом.

Потреба в уніфікації, на думку автора, виникає не лише тому, що діти можуть переходити зі школи до школи, чи тому, що держава ставить певні вимоги до школи, а перш за все тому, що цього потребують інтереси суспільства. “Для того, щоб вийти в суспільство дорослих нормальною людиною кожна дитина повинна бути озброєною загальним мінімумом того соціального досвіду, який дав би їй можливість орієнтуватись в суспільному житті і зайняти в ньому своє відповідне місце” [4, 3].

Не менш важливим, ніж засвоєння соціального досвіду, О. Залужний вважав формування соціальних навичок, під якими він розумів уміння орієнтуватись в соціальному оточенні, оволодіння необхідними для цього нормами поведінки. Процес засвоєння соціальних навичок та ідейно-організаційного досвіду невіддільний від формування виробничих навичок. “Майже кожен момент навчального життя можна побудувати так...щоб поруч цього набуватиметься організаційний досвід...Комплексова система дає можливість розглядати це питання в першій ліпшій темі” [5, 36 – 37].

Засвоєння соціальних навичок, на думку О. Залужного, неможливе без участі дитини у громадському русі, оскільки дитина сприймає соціальний досвід лише через дитячий колектив. “Що складніше є суспільство, то довший буде шлях наук, який мусить пройти молоде покоління, щоб цілком опанувати соціальний досвід і стати повноправним громадянином” [5, 39].

Проте школа, на думку О. Залужного, не спроможна повною мірою дати дитині цей досвід. Адже в школі переважно засвоюються знання, вміння та навички, необхідні для трудової діяльності, тобто виробничий досвід. Навичок, потрібних у суспільно-політичному житті, дитина може набути лише в дитячих громадських організаціях (органах самоврядування, клубній роботі, піонерській організації тощо). “Відділя зрозуміло, чому школа не може підпорядкувати собі дитячий рух, і чому вона не повинна того робити” [5, 40].

Досліджуючи взаємовпливи дитини та дитячого колективу, школи та дитячого колективу, учений дійшов висновку, що саме школа соціального виховання мусить орієнтуватись на дитячі громадські організації, а не навпаки. Підпорядкувавши собі дитячий рух, школа позбавила б дітей можливості здобути повноцінне соціальне виховання. Дитячим рухом, на думку О. Залужного, має керувати комсомол, а сільською школою – вчитель. За такої організації роботи піонери будуть тією ланкою, що пов’язуватиме школу з селом.

О. ЗАЛУЖНИЙ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В СІЛЬСЬКІЙ ТРУДОВІЙ ШКОЛІ

Великого значення надавав педагог засвоєнню сільськими дітьми колективних навичок. При цьому він підкреслював, що шкільний та піонерський колективи – це не єдине місце, де діти набуватимуть потрібні в соціальному житті навички та елементи раціональної організації праці. Кожна сільська школа повинна прагнути до утворення міцного колективу з сільськогосподарською базою. “Тут під словом “наш” вони вперше навчаються розуміти колективну власність, яку створила праця багатьох...індивідуалістичним навичкам, що вони засвоєні в сім’ї, протиставляються колективні навички і товариська солідарність” [5, 44].

Велику увагу приділяв педагог погодженню роботи школи з місцевими умовами, “що неминуче надасть їй красназавчого ухилу”. Вивчення селянського господарства неминуче приведе, на думку О. Залужного, до вивчення свого села, району та його околиць. Умови життя і сільськогосподарського виробництва в різних районах значно відрізняються, а тому різнитися будуть і зміст навчання, і форми організації навчальної діяльності [5, 55].

Висновки. Питання розбудови сільської школи було одним із важливих напрямів педагогічної діяльності О. Залужного. Він проаналізував усі аспекти побудови сільської школи, визначив її завдання та принципи організації навчально-виховного процесу; розкрив особливості побудови змісту комплексних програм з урахуванням місцевих особливостей; сформулював умови організації та функціонування шкільного дитячого самоврядування та дитячих колективів у специфічних умовах села. Педагог вважав, що створення таких шкіл та організація їх роботи були справою нелегкою не лише в силу

матеріальних труднощів, але й у зв’язку з відсутністю підготовлених педагогічних кадрів, продуманих навчальних планів та необхідних програмно-методичних матеріалів, наполягав на тому, що відбір змісту, методів та форм навчальної діяльності учнів сільської школи має відповідати її специфіці і здійснюватись місцевими органами управління освітою. Необхідним, на його думку, також був тісний зв’язок навчання з виробничою працею, ідейно-організаційного досвіду з виробничим, на основі якого треба будувати весь педагогічний процес сільської школи. Проаналізувавши завдання виховання дітей у радянському суспільстві та особливості сільського життя, сформулював основні принципи сільської трудової школи, реалізація яких забезпечила б ефективне її функціонування.

1. *Блонский П.П. Избранные педагогические произведения, М.: АПН РСФСР, 1961. – 695 с.*

2. *Гринько Г.Ф. Идеи трудового воспитания в светлі соціалістичного світогляду // Учитель і школа. – 1919. – №1.*

3. *Залужний О. Закони навчання // Радянська освіта. – 1926. – №3 – 6.*

4. *Залужний О. Обсяг формальних знань в школах соціалізму // Шлях освіти. – 1925. – №3. – С. 3 – 9.*

5. *Залужний О. Сільська трудова школа. Теорія і практика. – Харків: Державне видавництво України, 1926. – 74 с.*

6. *Липинський В.В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і роки. – Донецьк, 2000. – 247 с.*

7. *Нариси історії українського шкільництва (1905 – 1933): Навчальний посібник (О.В.Сухомлинська та ін.) за ред. О.В.Сухомлинської. – К.: Заповіт, 1996. – 304 с.*

В КОЖНІЙ ФРАЗІ – ДУМКА

“Учитель – це митець, який повинен любити істину, добро і дітей.”

*Памфіл Юркевич
український філософ, педагог*

“...першого разу народжується жива істота, другого разу – громадянин, активна мисляча, діюча особистість, що бачить уже не тільки навколишній світ, а й саму себе. Першого разу людина заявляє про себе криком: “Ось я, дбайте, турбуйтеся, не забувайте про мене ні на хвилину, бережіть, сидіть, затамувавши подих, біля моєї колиски.” Не опікуйте мене, не ходіть за мною, не зв’язуйте кожен мій крок, не сповивайте мене пелюшками нагляду й недовір’я... Я самостійна людина. Я не хочу, щоб мене водили за руку.”

*Василь Сухомлинський
видатний український педагог*

